

ครู นวัตกรรมการเรียนรู้ : การเปลี่ยนแปลงด้วยจิตตปัญญาศึกษา

Teachers, Learning Innovation : Changes by Contemplative Education

ดร.กภ.วรชาติ เฉิดชมจันทร์

กภ.สุธีลักษณ์ ลาดपालะ

คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต

บทคัดย่อ

จิตตปัญญาศึกษาเป็นการศึกษาที่เพิ่งถูกนำมาใช้ในระดับอุดมศึกษาของไทยโดยหวังว่าจะเป็นการศึกษาทางเลือกที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการเรียนการสอนเป็นระยะเวลากว่า 4 ปี การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายวิธีการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาและผลของกระบวนการฯ ในการสอนหลักสูตรกายภาพบำบัดของคณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการจิตตปัญญาศึกษาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของอาจารย์ผู้สอนทั้งในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ วิถีคิดในการจัดการกับความสัมพันธ์ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของอาจารย์และนักศึกษา ส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักศึกษาและสามารถกล่าวได้ว่าสามารถสร้างบัณฑิตกายภาพบำบัดที่ให้บริการด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ได้ ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นได้จากอุดมคติในความเป็นครูที่ดีที่อาจารย์แต่ละคนยึดมั่นร่วมกับความทุกข์ที่มีร่วมกันจากการไม่ประสบความสำเร็จในการสอนนักศึกษา จึงเปิดใจยอมรับการเรียนรู้การเป็นครูกายภาพบำบัดโดยใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

คำรหัส : จิตตปัญญาศึกษา กายภาพบำบัด

Abstract

Contemplative Education has recently been used in a higher education in Thailand. It has been expected to be an alternative education to make a life-long learning. This concept has been used in an instruction in the Faculty of Physical Therapy, Rangsit University for a period of over four years.

This study used qualitative field research methods. The aim of the study was to describe the method of application of the contemplative education and its effects on the instruction of Physical Therapy Education course. The results showed that the contemplative education made changes on the teachers' thinking method in terms of the process of human learning, the human relationship, and the way to deal with the relationships. These changes lead to a transformation of an instructional management and the interaction between teachers and students. They also lead to make a change in students' learning. It can be said that this process helped in producing successful Physical Therapy graduates with human soul. The key factor for success of the process was the ideal of our good teachers who had suffered from an unsuccessful instruction. Then they opened their mind to accept the Contemplative Education.

Keywords : Contemplative Education, Physical Therapy

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนามานานนับพันปี โดยในประเทศไทยมีการใช้การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมมายาวนาน โดยในอดีตนั้นการศึกษามีได้ถูกแยกส่วนจากชีวิตและชุมชน การศึกษาสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของผู้คน เด็กผู้ชายจำเรียนทั้งวิชาการและศีลธรรมจรรยาในวัด เด็กผู้หญิงเรียนรู้การครองเรือน การดูแลครอบครัวผ่านการอบรมสั่งสอนจากผู้ใหญ่ในครอบครัว เรียนรู้การทำมาหากินผ่านประสบการณ์และวงสนทนาในชุมชน ชีวิตและการเรียนรู้จึงเป็นเรื่องเดียวกัน ไม่ได้แยกส่วนออกจากกัน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง เชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม เกิดเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

หากแต่ในปัจจุบันการศึกษาไทยกลับถูกลดทอนและแยกส่วนลง ยิ่งการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นยิ่งให้ความสำคัญเฉพาะวิชาการ มุ่งหวังให้ผู้เรียนนำไปประกอบอาชีพ โดยเชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ของชีวิตน้อยมาก เกิดความทุกข์ทั้งกับผู้สอนที่ต้องต่อสู้กับสิ่งเร้าต่างๆ ที่คอยยั่วเย้าชิงความสนใจจากผู้เรียนไป อีกทั้งผู้สอนยังทุกข์กับความไม่เข้าใจตัวเอง ไม่เข้าใจผู้เรียน ไม่เข้าใจระบบที่ปฏิบัติงานอยู่ ผู้เรียนเองก็ทุกข์ที่ต้องต่อสู้กับความไม่อยากเรียน การถูกตัดสิน การได้รับความกดดันจากระบบ ผู้ปกครองเองก็เป็นทุกข์ที่ต้องขวนขวายส่งลูกเรียนพิเศษ แก่งแย่งแข่งขันเพื่อให้สอบเข้าโรงเรียนดีๆ คณะที่จบออกมาแล้วมีงานทำ ทั้งนี้สังคมและผู้ปกครองต่างก็คาดหวังว่าระบบการศึกษาจะกล่อมเกลาให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาออกมาเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของประเทศชาติ ทั้งที่ในความเป็นจริงไม่อาจเป็นเช่นนั้นเลย เห็นได้จากข่าวการทุจริตฉ้อโกง ข่าวอาชญากรรมต่างๆ ระบบการศึกษาของไทยจึงเป็นไปดังคำกล่าวของนายแพทย์ประเวศ วะสี ที่ได้กล่าวไว้ว่า ระบบการศึกษาของไทยขณะนี้ทำให้คนเป็นทุกข์ทั้งแผ่นดิน

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวคิดของการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจากด้านใน เชื่อมโยงการเรียนรู้ใดๆก็ตามกับตนเองจากประสบการณ์เดิมด้วยการใคร่ครวญ ก่อให้เกิดปัญญาและการเรียนรู้ที่ยั่งยืน พร้อมทั้งจะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ตลอดชีวิต ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจตนเอง ผู้อื่น ความเป็นไปของโลก ก่อให้เกิดความรักความเมตตาต่อกันและต่อธรรมชาติ สถาบันระดับอุดมศึกษาหลายแห่งได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา อาทิ สถาบันอาศรมศิลป์ ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น ซึ่งวิธีการของการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญนั้นมีหลายวิธีที่ช่วยให้ผู้เรียนน้อมนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปเชื่อมโยงกับตนเองและโลก เช่น สมาธิภาวนา ศิลปะสุนทรียสนทนา การถอดบทเรียน ฯลฯ

คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต ในฐานะสถาบันการศึกษาซึ่งมีความมุ่งหวังจะผลิตบัณฑิตที่มีความรู้และทักษะทางกายภาพบำบัดในระดับสากลที่ทันสมัย มีจิตใจที่เปี่ยมคุณธรรมและจิตสำนึกสาธารณะ มีทักษะความเป็นผู้นำที่หลากหลาย มีจุดมุ่งหมายที่ดูแลตนเองและผู้อื่นด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์อย่างมีศักดิ์ศรีในวิชาชีพ จึงได้นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเข้ามาใช้ในหลักสูตรโดยมุ่งหวังว่าจะเป็นหนทางในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เป็นสุข ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในตัวผู้สอนและผู้เรียน นำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

วัตถุประสงค์

เพื่ออธิบายผลของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรกายภาพบำบัดต่อการเปลี่ยนแปลงภายในตัวครู

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการทบทวนเอกสาร รายงานการประชุม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม อาจารย์คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต จำนวน 16 คน และนักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะกายภาพบำบัดมหาวิทยาลัยรังสิตจำนวน 15 คนและเก็บข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัย

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต ก้าวเข้าสู่จิตตปัญญาศึกษาอย่างไร

คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2529 เป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งแรกของประเทศ และเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งที่ 4 ของประเทศที่จัดการเรียนการสอนสาขาวิชากายภาพบำบัด ในปี พ.ศ. 2555 คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต มีบุคลากร จำนวน 29 คน แบ่งออกเป็นอาจารย์ประจำ จำนวน 24 คน (รวมอาจารย์ที่ลาศึกษาต่อ) บุคลากรสายสนับสนุน จำนวน 5 คน ผลิตบัณฑิตออกสู่สังคมแล้วทั้งหมด 22 รุ่น จำนวน 711 คน และยังมีนักศึกษาที่ยังศึกษาอยู่จำนวน 519 คน

ในระยะเริ่มแรก วัตถุประสงค์ของคณะฯ คือการผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ความสามารถในการบริการทางกายภาพบำบัด ให้มีจริยธรรมและเป็นผู้นำชุมชนได้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 คณะฯ ได้ปรับปรุงหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขากายภาพบำบัด โดยมุ่งเน้นให้บัณฑิตสามารถทำงานในชุมชนโดยเฉพาะโรงพยาบาลชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ปรับเปลี่ยนระบบการเรียนการสอน มีจำนวนชั่วโมงฝึกปฏิบัติงานและฝึกงานทางคลินิกมากขึ้น และในปีการศึกษา 2552 คณะกายภาพบำบัดได้ปรับปรุงหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขากายภาพบำบัดอีกครั้ง โดยมุ่งเน้นให้บัณฑิตมีความรู้ด้านสุขภาพทั้งระดับลึกและระดับกว้าง สามารถพัฒนาตนเองให้ทันกับการพัฒนาของเทคโนโลยีทางการแพทย์ สามารถให้บริการได้อย่างมีคุณภาพ มาตรฐาน และปลอดภัย ทั้งในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ การดูแลผู้ป่วยทั่วไป ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ผู้สูงอายุ และผู้ประสบอุบัติเหตุ ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันและมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากในอนาคต มีความสามารถในการสร้างงาน สามารถสร้างและจัดการความรู้ สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) ผสานกับการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงในชุมชน ใช้ชุมชนเป็นห้องเรียน (Community School) และใช้ชุมชนเป็นหอผู้ป่วย (Community Ward) มีลักษณะบูรณาการด้านเนื้อหาการเรียนการสอนและด้านกิจกรรมนักศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์และต่อเนื่องกัน เน้นการฝึกคิด ฝึกปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ

คณะฯได้นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนรู้เริ่มจากการที่คณบดีคณะกายภาพบำบัดในขณะนั้นคือ ผศ.พรพิมล จันทร์วิโรจน์ ได้เห็นถึงความสำคัญของการผลิตบัณฑิตที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตและมีทักษะชีวิตที่ถูกต้อง และตระหนักว่าการจัดการเรียนรู้แบบกระแสหลักที่ใช้อยู่ในคณะฯ ไม่เพียงพอต่อการผลิตบัณฑิตที่มีคุณลักษณะดังกล่าวได้ จึงได้ปรารภกับ อ.สุทิสภา ปลื้มปิติวิริยะเวช ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่ง รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา อ.สุทิสภา จึงได้เสนอแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาซึ่งกำลังเป็นแนวทางการศึกษารูปแบบใหม่ในระดับอุดมศึกษาให้เป็นทางเลือกในการจัดการเรียนรู้ของคณะฯ

อย่างไรก็ตาม ก่อนเริ่มนำแนวคิดจิตตปัญญาฯ มาใช้ คณะฯ ได้จัดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในบางหัวข้อ หรือบางรายวิชา เช่น วิชากายภาพบำบัดชุมชน และการจัดให้นักศึกษาเรียนรู้กับผู้ป่วยจริงในรายวิชาต่างๆ เป็นต้น แต่ยังคงขาดการเชื่อมโยงบทเรียนกับชีวิตและประสบการณ์เดิมของผู้เรียนเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่องงามภายในตัวผู้เรียน อีกทั้งการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านมาไม่ได้มีลักษณะของการขับเคลื่อนทั้งคณะ ขึ้นอยู่กับผู้รับผิดชอบรายวิชา และเป็นการพัฒนาเฉพาะนักศึกษา ไม่มีการพัฒนาผู้สอนทั้งทักษะการสอน และทักษะชีวิต ทักษะการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน การปรับตัวครั้งนี้เป็นการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย ให้บุคลากรทุกคนได้เรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาฯ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งองค์กร

การเรียนรู้ในเรื่องจิตตปัญญาศึกษาของคณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต จึงเริ่มต้นจากการจัดการอบรม เรื่องจิตตปัญญาศึกษาจำนวน 3 ครั้งในปีการศึกษา 2552 โดยเป็นการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้คณาจารย์และบุคลากรได้เข้าใจแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาผ่านกิจกรรมต่างๆ นำไปสู่การนำแนวคิดจิตตปัญญาฯ มาใช้ในชีวิตและการจัดการเรียนการสอน ต่อมาในปีการศึกษา 2553 คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิตได้จัดการอบรมเรื่อง งาน พลังกลุ่มและความสุข ให้แก่บุคลากรในคณะฯ เพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกระบวนการจากเสมสิกขาลัย และได้จัดการอบรมการฝึกทักษะกระบวนการขั้นที่ 1 ให้แก่บุคลากรของคณะฯ โดยจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจวิถีคิดในเรื่องของการเรียนรู้และทักษะของการเป็นกระบวนการ ทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การถอดบทเรียน การจับประเด็นและการตั้งคำถาม เช่น กิจกรรมฝึกการฟังอย่างลึกซึ้ง ฝึกการจับประเด็น วิธีคิดแบบแตกองค์ประกอบ เป็นต้น

ในปีการศึกษา 2554 เป็นการฝึกทักษะกระบวนการขั้นที่ 2 โดยเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกระบวนการและผู้เข้าอบรมในการออกแบบการเรียนการสอนในหลักสูตรกายภาพบำบัด และการถอดบทเรียนซึ่งเป็นประเด็นที่คณาจารย์ให้ความสนใจหลังจากไปทดลองจัดกระบวนการแล้วพบว่าการถอดบทเรียนเป็นจุดสำคัญที่ช่วยสรุปความเข้าใจให้กับผู้เรียนได้อย่างดี แต่คณาจารย์จำเป็นต้องมีวิธีการตั้งคำถามหรือมีวิธีการชวนคิดที่สามารถให้ผู้เรียนถอดบทเรียนในตนเองออกมาให้ได้ และในปีการศึกษา 2555 เป็นการอบรมเรื่องการวางแผนเชิงกลยุทธ์ เพื่อวางแผนเป้าหมายและนโยบายในการพัฒนาคณะฯร่วมกัน ซึ่งได้จัดมาแล้วทั้งหมด 2 ครั้ง และจะจัดอีกครั้งในเดือนมีนาคม 2556

ผลจากการเรียนรู้เรื่องจิตตปัญญาศึกษา

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะได้อธิบายผลของการน้อมนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนของคณะกายภาพบำบัด โดยใช้หลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา (หลัก 7C)

1. การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือ การเข้าสู่ภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ ผู้จัดกระบวนการต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไขและกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์และประสบการณ์ต่างๆ ที่สัมผัสโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ มีสมาธิและความตระหนักรู้

กระบวนการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญนี้ เริ่มจากการที่คณาจารย์มีโอกาสสัมผัสประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านการออกแบบให้เกิดการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญในเรื่องของตนเอง บทบาทหน้าที่ความเป็นครู และความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน ในครั้งแรกๆ ของการอบรมจิตตปัญญาผ่านกิจกรรมต่างๆ อาทิ การฟังอย่างลึกซึ้งในเรื่องราววัยเด็กของแต่ละคน การชมภาพยนตร์ การทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการได้ออกแบบการอบรมให้ผู้เข้าอบรมได้เกิดความสุข มีโอกาสได้ใคร่ครวญสิ่งที่ได้เรียนรู้ในแต่ละกิจกรรม นำไปสู่การเรียนรู้ในตัวของผู้เข้าอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้สอน หลายคนเกิดการปรับเปลี่ยนในระดับวิถีคิด บางคนเห็นความคิดของตัวเอง เข้าใจตัวเองชัดเจนขึ้น เข้าใจคนอื่น ไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน หรือนักศึกษามากขึ้น จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็อยู่ในระดับที่แตกต่างกันในแต่ละคน โดยไม่อาจแยกส่วนกันได้อย่างชัดเจนระหว่างวิถีคิดและการกระทำ หรืออาจเรียกได้ว่าคณาจารย์เกิดการเรียนรู้จากการกระทำของตนเอง จากเดิมที่บางคนอาจเคยไตร่ตรองเรื่องต่างๆ ในชีวิตอยู่แล้วก็เห็นภาพชัดเจนขึ้นหรือเข้าใจเหตุปัจจัยต่างๆ ได้มากขึ้น หรือบางคนที่ไม่เคยไตร่ตรองก็ได้เริ่มลงมือทำ

“กระบวนการทำให้เราเรียนรู้มากเลยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของคน เพราะเราเป็นนักวิชาชีพ ไม่ใช่แค่การศึกษา ไม่ค่อยรู้เรื่องว่าการเรียนรู้ของคนมันเกิดขึ้นได้ยังไงบ้าง พอเรารู้ ก็เข้าใจความเป็นมาเป็นไปของสิ่งที่เราทุกข์มากขึ้น ว่าที่เราสอนแล้วเด็กเอามาใช้ไม่ได้ มันมีเหตุปัจจัยตั้งหลายอย่าง และเราสามารถจัดประสบการณ์เรียนรู้ได้ตั้งหลายแบบ คิดมากขึ้นในการออกแบบการสอน จะออกแบบขั้นเรียนยังไงให้ครอบคลุม ลดทอนเนื้อหาที่ไม่จำเป็นออกไป”

“เรามีวิธีการจัดการกับความรู้สึกของเราได้ดีขึ้น รู้เท่าทันอารมณ์ของตัวเอง ยอมรับผิดได้มากขึ้น กล้าที่จะขอโทษเมื่อรู้ว่าตัวเองผิด ทุกข์น้อยลง”

“การเปลี่ยนแปลงเริ่มที่ตัวเราเองก่อนเลย เราใจเย็นลง ตัดสินคนอื่นน้อยลง จากเดิมเราเป็นคนไม่ยืดหยุ่น ถูกเป็นถูก ผิดเป็นผิด ไม่มีตรงกลาง เดี่ยวนี้พอมีอะไร เราก็จะหยุดคิด พยายามทำความเข้าใจเรื่องราว เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ใจเราก็กบายขึ้น”

“หนูเป็นคนขี้หงุดหงิด พอเห็นเด็กคุยหรือไม่ตั้งใจเรียน หนูก็จะหงุดหงิด แล้วพลอยทำให้ชั้นเรียนไม่สนุกหรือบางทีก็ ignore เด็กกลุ่มนั้นไป ไม่ฟังก็ตามใจ แต่พอหนูเข้าใจว่ามันมีอะไรบางอย่างที่ประกอบเป็นเหตุปัจจัยทำให้เด็กเป็นแบบนั้น เราก็มารับที่ตัวเราว่าจะทำยังไงที่จะดึงความสนใจเด็กไปทั้งชั้นพร้อมๆ กันให้ได้”

“ผมเป็นคนที่ทำกิจกรรมมาตั้งแต่เรียนแล้ว อย่างทำค่าย เดินป่า แล้วก็มานั่งคุยกันว่าได้เรียนรู้อะไร ธรรมชาติเชื่อมโยงกับชีวิตเรายังไง แล้วผมก็รู้ว่าการเรียนในห้องไม่พอหรือกับการใช้ชีวิตจริงๆ จิตตปัญญาศึกษาก็คือเรื่องที่เรเคยทำมา แต่ไม่รู้ว่ามันเรียกอะไร พอมาเรียนรู้เรื่องนี้ ก็เหมือนกับว่าทำให้ภาพที่มันยังเบลอลๆ ชัดขึ้น เรามีเครื่องมือมาใช้ตอบในสิ่งที่เราสงสัยได้ชัดเจนขึ้น”

เมื่อครูเปลี่ยนแปลงวิธีคิดหรือมีวิธีคิดที่ชัดขึ้น เข้าใจตัวเอง เพื่อนมนุษย์ ความเชื่อมโยงและความเป็นมาเป็นไปของสรรพสิ่งได้พอสมควรแล้ว จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชั้นเรียน ห้องเรียนของคณะกายภาพบำบัดในวันนี้จึงไม่ได้อยู่แค่ในห้องสี่เหลี่ยม ทุกๆ ที่ล้วนเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับอาจารย์และนักศึกษา บรรยายภาคการเรียนการสอน ไม่ได้มีแต่ครูที่ยืนบรรยายอยู่หน้าห้องและนักศึกษาก้มหน้าก้มตาจดสิ่งที่ครูพูด แต่มีความแตกต่างหลากหลายของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากครูเชื่อในกระบวนการที่ครูได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มันใจว่าการจัดประสบการณ์เรียนรู้ดังกล่าว จะช่วยให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้อย่างแท้จริง

“ที่เอาไปใช้อย่างแรกเลยนะ ทั้งๆ ที่ตอนนั้นก็ไม่ค่อยเข้าใจจิตตปัญญาเท่าไรหรอก คือให้เด็กทำสมาธิสัก 5 นาทีก่อนเริ่มเรียน ชั้นเรียนนิ่งมากขึ้นเยอะเลย เด็กมีสมาธิมากขึ้น เราเรียนรู้มาจากตอนที่เรามาอบรม ก่อนเริ่มกิจกรรมในแต่ละวันเค้าให้นั่งสมาธิก่อน แล้วเราก็อธิบายว่าเราเรียนรู้ได้มากขึ้น”

“อย่างชั่วโมงสัมมนาเนี่ย ที่จริงเราชอบนะ เพราะมันจะรู้เลยว่าเด็กรู้หรือไม่รู้ ตอนนี้จะฟังเด็กมากขึ้น ไม่รีบบอกทันทีว่า คุณพูดผิด ทำผิด ซึ่งแต่ก่อนจะเป็น แล้วเด็กก็จะไม่กล้าไปต่อละ พอเรียกคนอื่นให้ตอบก็ยังไม่มีคนกล้า แต่ตอนนี้ทำที่เราที่จะเบาลง ซึ่ให้เห็นประเด็นที่ผิด แล้วชวนคิดแบบนี้เด็กจะจำได้มากกว่าและชั้นเรียนก็สนุกกว่า”

ทั้งนี้การปรับกระบวนการจัดการเรียนการสอนทั้งหมด เป็นผลมาจากที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญในการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบจิตตปัญญาศึกษา

2. ความรักความเมตตา (Compassion) การสร้างบรรยากาศของความรัก ความเมตตา ความไว้วางใจ การเข้าใจ การยอมรับ บนฐานของความมั่นใจในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ระหว่างผู้นำกระบวนการเรียนรู้กับผู้ร่วมเรียนรู้และผู้ร่วมเรียนรู้ด้วยกัน ให้เกิดความกล้าที่จะเปิดเผยตนเอง กล้าแสดงความคิดเห็น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เมื่ออาจารย์เปิดใจก็มีพื้นที่ว่างอีกมากมายให้เข้าใจ ลูกศิษย์ ช่องว่างที่เคยห่างกลับใกล้ชิดกันมากขึ้น ความสัมพันธ์ที่ดีมีผลต่อบรรยากาศการเรียนรู้ เปิดโอกาสการเรียนรู้ของศิษย์ทั้งในทางวิชาชีพและความสัมพันธ์ ทั้งยังเปิดโอกาสให้ครูได้เรียนรู้วิถีแห่งการเป็นครูที่แท้ได้มากขึ้น

“อย่างตอนพาเด็กไปฝึกงานที่โรงพยาบาลนะ CI (ครูผู้คุมฝึกปฏิบัติการทางคลินิก) บ่นเรื่องเด็กให้ฟังตั้งแต่ 4 โมงเย็นถึงทุ่ม เราก็ฟังนะ ในใจก็คิดว่าเด็กก็คงมีเหตุผลของมัน อีกวันเราเจอเด็กเราก็ถามว่าเรื่องเป็นมาอย่างไร เด็กก็เล่าให้ฟัง ในสถานการณ์แบบเดียวกับที่ CI เล่า แต่เด็กมีวิธีคิดอีกแบบไป ซึ่งอาจเกิดจากความเข้าใจผิดหรือการสื่อสารที่ผิดพลาด พอเด็กเล่าจบ เราก็ไม่ได้ดูหรือตำหนิเด็ก แต่อธิบายว่า CI เค้าคิดยังไง และเราก็แนะนำให้เด็กไปขอโทษและอธิบายให้ CI ฟัง ซึ่งเด็กทำตาม เราคิดว่าถ้าเราไม่ได้ถามหรือดูเด็กไปเลย สั่งให้เด็กไปขอโทษเลย เด็กก็คงทำตาม แต่คงไม่ได้เรียนรู้อะไรแล้วเรากับ CI ก็คงไม่ได้เข้าใจเด็ก อาจมองเด็กผิดๆ หลังจากเหตุการณ์นี้เด็กมีอะไรก็กล้ามาพูด กล้าถามเรามากขึ้น ไว้วางใจเรามากขึ้น”

ด้วยท่าทีที่ให้เกียรติแก่นักศึกษาแบบนี้ อันที่จริงก็เป็นการเปิดพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นการสอนให้นักศึกษาให้เกียรติอาจารย์โดยไม่จำเป็นต้องมานั่งบรรยายหรืออบรม นอกจากนี้การเปิดพื้นที่ให้ครูและศิษย์ได้รู้จักตัวตนของกันและกันมากขึ้น มีผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ของนักศึกษา

“เราใกล้ชิดเด็ก รู้ว่าใครเป็นยังไง นิสัยแบบไหน มันก็ทำให้เราเชื่อมโยงกันมากขึ้น เปิดตัวเอง ให้เด็กรู้จักก่อน ให้เค้ารู้สึกว่าเป็นเพื่อน แล้วทีนี้มีอะไรจะกล้าคุย กล้าถามกันละ อย่างไม่ไปคลินิกที่ ต้องไปอยู่ด้วยกันตลอด พอสักระยะเด็กก็บอกว่า อ้อ อาจารย์เป็นแบบนี้เหรอ คุยได้นะ ถามได้นะ มันก็สนุกไปกับการฝึกงานด้วยกัน วันนี้คนไข้คุณเป็นยังไง ทำไมหนูรักษาไม่หาย ทำยังไง ก็คุยกัน มาฝึกกัน ซึ่งช่วงท้ายของคลินิกก็เห็นได้ชัดว่าเด็กทำได้ มันใจมากขึ้น”

3. การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) การบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่างๆ ให้เกิด การเรียนรู้ที่เป็นองค์รวม เชื่อมโยงกับชีวิตและสรรพสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาทักษะพื้นฐานทางคลินิกกายภาพบำบัด PTH 070 ปีการศึกษา 2552 ซึ่งวิชาดังกล่าวเป็นวิชาพื้นฐานก่อนที่นักศึกษาจะออกฝึกปฏิบัติงานทางคลินิก คณะอาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาได้พิจารณาว่าทักษะพื้นฐานทางคลินิกนั้น นอกจากทักษะในเรื่องของการจัดการทาง กายภาพบำบัดแล้ว นักศึกษาจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ของการใช้ชีวิตและทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยจึงจัด ให้นักศึกษาได้เรียนรู้หัวข้อการเรียนรู้ตนเอง เข้าใจผู้อื่น โดยเป็นการจัดประสบการณ์ให้นักศึกษาและ อาจารย์ร่วมทำกิจกรรมคือการสร้างอาคารอนุสรณ์สถานดิน ดร.ป่วย อังภากรณ์ ที่ อ.หนองมะโมง จ.ชัยนาท ซึ่งทั้งนักศึกษาและอาจารย์ได้ร่วมกันปลูกหญ้าสนามและฉาบผนังบ้านดิน กิจกรรมดังกล่าวเมื่อ ถอดบทเรียนแล้วพบว่า นักศึกษาได้เชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับตนเอง ครอบครัว อาจารย์ เพื่อน และ สังคมได้ ผ่านกิจกรรมเพียงไม่กี่ชั่วโมง

“หนูภูมิใจในตัวเองที่สามารถทำได้ ทั้งที่ปกติหนูไม่ชอบทำงานกลางแจ้ง แต่ในที่สุดก็ทำได้”

“สิ่งที่หนูได้เรียนรู้คือ มันร้อนมากๆ ที่ทำงานกลางแจ้งแบบนี้ แล้วพ่อแม่หนูที่ทำงานกลางแจ้ง ตลอดทั้งวัน ตลอดทั้งปีเพื่อให้หนูได้เรียนหนังสือจะร้อนขนาดไหน หนูจะตั้งใจเรียนค่ะ”

“หนูไม่คิดว่าอาจารย์จะเป็นแบบนี้ ขนาดฝนตกอาจารย์ยังอยู่ช่วยพวกหนูทำงานจนเสร็จ ทั้ง ที่ความจริง อาจารย์จะไม่ทำก็ได้ ทำให้หนูประทับใจที่อาจารย์ทำทุกอย่างเหมือนกับหนู กินที่เดียวกัน อาบน้ำที่เดียวกัน อาจารย์รอคิวเหมือนหนู แล้วยกนอนที่เดียวกัน”

“การทำงานแบบนี้ด้วยกันทำให้รู้จักเพื่อนมากขึ้น จากการที่เคยเห็น เคยเจอแค่แป๊บๆ บาง ที่ก็ไม่ชอบหน้า ไม่ถูกชะตา แต่พอมาทำงานร่วมกันแบบนี้ก็เลยทำให้รู้ว่าเพื่อนเป็นคนยังไง บางคนไม่เคยคุยกันแต่ก็มีน้ำใจและช่วยเหลือเราดี”

“คิดถึงคนไข้ ว่าถ้าคนไข้เค้าไปหาเรา แล้วต้องกลับมาทำงานหนักแบบนี้ จะหายหรือเปล่า”

“คิดว่าการเดินทางไกลขนาดนี้ ถ้าผู้ป่วยต้องนั่งรถไปหาเราทุกวันคงลำบากน่าดู เราต้องรักษา ผู้ป่วยให้หายเร็วๆ”

(ข้อมูลจากการถอดบทเรียนนักศึกษาที่ลงทะเบียนวิชา PTH 070 ปีการศึกษา 2552)

ทั้งนี้ในปีการศึกษา 2553 ได้มีการนำนักศึกษากลุ่มใหม่ที่ลงทะเบียนเรียนวิชา PTH 070 ไปทำกิจกรรมในพื้นที่เดิมอีกครั้ง โดยในครั้งนี้นอกจากได้ทำกิจกรรมบุต๋วหนอรอบๆ อนุสรณ์สถานแล้ว นักศึกษายังได้แบ่งกลุ่มไปให้การร้กษาฟื้นฟูผู้ป่วยในหมู่บ้านอีกด้วย ซึ่งมีทั้งผู้ป่วยปวดหลัง ปวดเข่า ผู้ป่วยอัมพฤกษ์ อัมพาต ผู้สูงอายุ ซึ่งมีปัญหาเรื่องการเคลื่อนไหว นักศึกษาได้ระดมสมอง ระดมความสามารถของตนเองและเพื่อนในกลุ่มมาให้การร้กษาและให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพให้แก่ผู้ป่วย สร้างแรงบันดาลใจให้นักศึกษาในการเรียนรู้ได้มาก โดยนักศึกษาได้แสดงความรู้สึกว่า เห็นประโยชน์และความสำคัญของสิ่งที่ได้เรียนรู้จากในห้องเรียนว่าสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ป่วยได้มากแค่ไหน และหากตนเองมีความรู้ ความสามารถมากขึ้นก็ยิ่งจะสร้างประโยชน์ให้ผู้ป่วยได้มาก ทั้งการเรียนรู้ในชุมชนทำให้นักศึกษารู้สึกถึงความเชื่อมโยงระหว่างตัวเองกับผู้ป่วย นำประสบการณ์เดิมของตนมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ รู้สึกถึงน้ำใจของผู้ป่วยและรู้สึกว่าผู้ป่วยเป็นเสมือนญาติคนหนึ่งของตน บรรณารถอยากเห็นผู้ป่วยดีขึ้น

4. การเผชิญความจริง (Confrontating Reality) การเปิดโอกาสและสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความจริงทั้งในตนเองและความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินเดิมของตน สำหรับการเผชิญความจริงในตนเองนั้น คณาจารย์ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้สืบค้นและสัมผัสกับตัวตนของตนเองผ่านกิจกรรมต่างๆ อยู่เสมอ อาทิ การให้นักศึกษาสำรวจลักษณะนิสัยของตนเองผ่านกิจกรรมผู้นำสีทึด ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้เข้าใจนิสัย จุดดี จุดด้อยของตนเอง เข้าใจความต้องการของตนเองมากขึ้น

“ตอนที่อาจารย์พาหนูไปเข้าค่าย หนูก็ไม่รู้หรือว่าพาไปทำไม ถ้าปากก็ลำบาก แต่ก็ได้ทำกิจกรรม ก็ได้รู้จักเพื่อนมากขึ้นแล้วก็ได้ข้อคิดจากการทำกิจกรรม เข้าใจตัวเอง เข้าใจคนอื่นมากขึ้น หนูก็จำเอามาใช้จนทุกวันนี้เลยนะ”

ในรายวิชาอื่นๆ ก็มีการเปิดโอกาสให้นักศึกษาทบทวนและทำความเข้าใจตนเองเช่นกัน เช่น วิชากายภาพบำบัดชุมชน ซึ่งนักศึกษาออกฝึกปฏิบัติการกายภาพบำบัดชุมชนในพื้นที่ชุมชนต่างๆ นักศึกษาจะมีเวลาตอนค่ำของทุกวันในการทบทวนการทำงานในชุมชนวันนั้น ความรู้สึกของตนเอง สิ่งที่ได้เรียนรู้ถ่ายทอดลงในสมุดบันทึก และร่วมแบ่งปันเรื่องราวให้เพื่อนฟัง

ในวิชาเดียวกันนี้เองที่นักศึกษามีโอกาสออกไปเรียนรู้ความเป็นจริงอื่นจากกรอบที่คุ้นเคยของตน นักศึกษาต้องออกไปใช้ชีวิตในชุมชนโดยมีอาจารย์ดูแลอย่างใกล้ชิด มีโจทย์การทำงานของรายวิชาให้นักศึกษาได้ฝึกบริหารจัดการเวลา ฝึกการทำงาน ฝึกการประสานงาน และสิ่งที่คุณเหมือนยากมากสำหรับนักศึกษายุคปัจจุบัน คือฝึกการอยู่ร่วมกับคนอื่น ซึ่งก็พบว่าเวลา 6 สัปดาห์ที่ได้เรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

“เมื่อก่อนหนูอยู่บ้านก็จริง แต่แทบไม่ได้คุยกับใคร พ่อแม่หรือตายาย แต่พอเราไปออกชุมชนไปเจอคนรุ่นราวคราวเดียวกับพ่อแม่เรา ตายายเรา แล้วเค้าก็ดี มีน้ำใจกับหนู แล้วหนูก็ให้คำแนะนำเรื่องสุขภาพ รักษาเค้าไป เค้าดีขึ้น เค้าก็ดีใจ หนูก็ดีใจ แล้วหนูก็มาคิดว่าขนาดคนเพิ่งรู้จักกันหนูยังทำให้เค้าเลย ทีนี้เวลาหนูกลับบ้าน หนูก็คุยกับคนที่บ้านมากขึ้น เวลาใครบ่นว่าเป็นอะไรที่หนูรู้ หนูก็ให้คำแนะนำ ก็รักษา ก็รู้สึกดี”

“ก่อนไปลงชุมชน มักจะได้ยินหลายๆ เสียงพูดกันว่าไม่อยากไปบ้าง กลัวอันนั้นบ้าง กลัวอันนี้บ้าง ไปไม่กี่วันก็พอบ้าง ฯลฯ แต่พอไปจริงๆ ก็มีเสียงอีกว่า อยากกลับบ้านบ้าง คิดถึงห้องบ้าง เหนื่อยเมื่อย ร้อน ยุงเยอะ คัน สิวขึ้นหน้า ง่วงนอน แข็งขืน บางครั้งก็ทุกข์ บางอารมณ์ก็มีแรงสู้ บางเวลาก็มีความสุข หัวเราะกันร่า กินข้าวกันอย่างคึกคัก ตั้งใจทำงานแต่ก็มีบ้างที่อู้ ฟังเพลง ร้องเพลง กันอย่างสนุกสนาน แต่หลังจากที่กลับมาจากสัมปทวน (ชุมชนที่จัดกระบวนการเรียนรู้) คำเดียวที่เห็นคนส่วนใหญ่เอ่ย ก็คือ “คิดถึงสัมปทวน” มันน่าจะบ่งบอกอะไรบางอย่างกับการลงไปเรียนรู้วิชาชุมชน ณ สัมปทวน ในครั้งนี้มากพอสมควรแล้ว”

นอกจากการจัดให้ผู้เรียนได้เผชิญความจริงในตนเองแล้ว ผู้สอนทั้งหลายก็มีโอกาสได้เผชิญความจริงในตนเองเช่นกัน เพราะเมื่อตั้งคำถามว่าเหตุใดครูกายภาพบำบัดทั้งหลายจึงต้องทุ่มเทพลังกาย พลังใจไปเพื่อการจัดการเรียนการสอนให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้ทั้งทางวิชาการ วิชาชีพ และการใช้ชีวิตถึงเพียงนี้ เหตุผลแรกๆ ที่ได้ยินคือ ประโยชน์ของนักศึกษา ประโยชน์ของประเทศชาติ สังคม

“ที่เราต้องเคี่ยวเข็ญตัวเองและเด็กขนาดนี้เหอ เพราะอยากให้เด็กได้ดีไงล่ะ”

“ถ้าเราออกไปดูในสังคมข้างนอกนะ เราจะรู้ว่ามีคนที่มีคนที่มีคนที่มีคนที่มีคนที่มีคุณภาพอยู่เยอะมาก หน้าของเราคือผลิตนักกายภาพบำบัดเหล่านี้ออกไปให้ดีที่สุด”

แต่เมื่อสืบค้นลงไปให้ลึกมากกว่านั้น เหตุผลที่แท้ในการพยายามเป็นครูที่ดีของครูกายภาพบำบัดทั้งหลาย นั่นก็คือการที่เราพยายามจะเป็นครูที่ดีที่สุดเท่าที่เราจะเป็นได้นั้น เพราะเราตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างเราต่อศิษย์ ความเชื่อมโยงระหว่างเราต่อโลก เราทราบว่าการกระทำของเรามีผลต่อ การพัฒนามนุษย์ ทราบว่ามีผลต่อสังคม และในที่สุดแม้ว่าเราแต่ละคนนั้นจะมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน แต่เราล้วนมีสิ่งที่ทำให้เรายึดเหนี่ยวจิตใจ ให้คุณค่ากับการกระทำเหมือนกัน อาจต่างกันเพียงระดับความเข้มข้นของการให้คุณค่า

“เป็นนักร่างกายภาพบำบัดเวลาที่เรารักษาคนไข้หาย เราก็ภูมิใจใช่ไหมละ แต่ความรู้สึกตอนเป็นครูที่ได้สอนเด็กให้ออกไปรักษาคนไข้ให้หายได้ มันดีกว่าเยอะ จริงๆแล้วที่เราอยากได้ก็คือความภูมิใจและการยอมรับจากลูกศิษย์”

“พ่อแม่ผมก็เป็นครูไป เป็นครูอยู่ต่างจังหวัด สอนเด็กอนุบาล เด็กประถมเอง แต่ทุกวันนี้เวลาที่ลูกศิษย์เค้ากลับมา ปีใหม่ สงกรานต์เค้าก็มาเยี่ยมพ่อแม่ผมกันที่บ้าน มาคุยกัน ผมก็เห็นภาพแบบนี้มาตลอด แล้วมันก็หล่อหลอมให้ผมมีวิธิตึกว่าการเป็นครูที่ดีเป็นยังไง ที่ผมพยายามอยู่นี้ คือ การตอบสนองความต้องการอยากเป็นคนที่มีคุณค่าของผม”

“จริงๆ เรามีวิธิตึกของเรา ว่าโลกหรือสังคมที่ดีเป็นยังไงใช่ไหม เราเลยต้องหาวิธีบอกเล่าผ่านกระบวนการสอนไป เอาเข้าจริงก็อยากได้เพื่อนมั่ง เพื่อนที่มาฟังเราเล่าเรื่องโลก เรื่องชีวิตแล้วก็ช่วยเติมเต็มชีวิตด้วย .... เพราะจริง ๆ เราทำเหล่านี้ไปทั้งหมดก็เพื่อชีวิตที่เป็นสุขของเรานั่นเอง เรากำลังสร้างที่ ๆ เราอยากอยู่ อยากทำงาน อยากมีชีวิต”

“ถามว่าทำไมไม่ต้องพยายามจัดการเรียนรู้ให้ นักศึกษามีความรู้และเป็นคนดี .....เมื่อค้นลึกลงไปโนใจเราแล้วเราพบว่าการกระทำของเราเป็นไปด้วยต้องการความภูมิใจว่าตัวเองทำงานได้ดี ผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ เป็นเครื่องหมายของประสิทธิภาพการทำงานของเรา หรือมากไปกว่านั้น อาจเป็นเพียงสัญชาตญาณของเพื่อนร่วมโลก มนุษย์ซึ่งต้องอิงอาศัยกัน อยากแบ่งปันสิ่งดีๆ ให้กันและกัน”

เมื่อครูเผชิญความจริงของตนเองในการทุ่มเทจัดการกระบวนการเรียนการสอนว่าแท้จริงแล้วส่วนหนึ่งเป็นไปเพื่อตอบสนองอุดมการณ์ของตน สายตาที่มองลูกศิษย์จึงเปลี่ยนไป มิได้เป็นไปเพื่อการให้หรือหยิบยื่นเพียงอย่างเดียว แต่เป็นสายตาของเพื่อนมนุษย์ที่พร้อมจะแบ่งปันและเรียนรู้ไปด้วยกัน

5. ความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของกระบวนการ เป็นสิ่งสำคัญของการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงมักเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่สะสมมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง โดยความต่อเนื่องแบ่งออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

5.1 ความต่อเนื่องของกระบวนการในการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง ซึ่งมีจังหวะขั้นตอนที่สอดคล้อง ทั้งขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นสัมผัสประสบการณ์ตรง ขั้นถอดบทเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียนและเกิดพลังแห่งการเรียนรู้ ดังการจัดการเรียนการสอนในหัวข้อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการโดยชุมชน ได้จัดประสบการณ์ให้นักศึกษาเห็นความสำคัญของการฟื้นฟูผู้พิการโดยเริ่มจากการให้นักศึกษาได้สวมบทบาทการเป็นผู้พิการทางกายที่ต้องใช้รถเข็น (Wheelchair) หรือไม้ค้ำยัน (Crutches) และให้โจทย์นักศึกษาออกไปปฏิบัติกิจกรรมต่างๆในมหาวิทยาลัย เช่น ไปถ่ายเอกสาร ไปยืมหนังสือที่ห้องสมุด ไปทานข้าวที่โรงอาหาร จากนั้นจึงมาถอดบทเรียนจากการทำกิจกรรมร่วมกัน นักศึกษาสรุปบทเรียนได้ว่าผู้พิการทางกายมีความต้องการไม่แตกต่างจากตน แต่เพียงไม่สามารถเดินได้ก็ทำให้เกิด

ความไม่สะดวกในการดำรงชีวิต อาจทำให้หมดโอกาสในการศึกษาซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย จากนั้นผู้สอนจึงเปิดเวทีทัศน์เรื่องการดำรงชีวิตอย่างอิสระของผู้พิการ “Independent Living” ให้นักศึกษาดูว่าในสังคมมีการส่งเสริมให้ผู้พิการทางกายสามารถดำรงชีวิตอย่างอิสระได้อย่างไร เพื่อให้เห็นความเป็นไปได้ของการทำงาน ต่อด้วยการบรรยายหลักการฟื้นฟูผู้พิการในชุมชน

จากนั้นจึงได้พานักศึกษาที่สนใจจำนวนประมาณ 20 คนไปดูงานการฟื้นฟูผู้พิการในชุมชนของสหวิชาชีพที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชกุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ นอกเวลาเรียน นักศึกษาแบ่งออกเป็นกลุ่มละ 3-4 คนได้มีโอกาสร่วมทีมสหวิชาชีพเข้าไปทำงานฟื้นฟูผู้พิการในชุมชน มีการให้โจทย์ชวนคิดกับนักศึกษาก่อนเข้าพื้นที่ เมื่อกลับมาจากการลงพื้นที่ก็มีการสรุปประเด็นเรียนรู้ในกลุ่มย่อย และนำเสนอให้กลุ่มใหญ่ฟังในตอนกลางคืน มีการให้ข้อคิดเห็นและชี้ประเด็นเรียนรู้เพิ่มเติมจากอาจารย์และทีมสหวิชาชีพผู้ซึ่งทำงานในพื้นที่จริง มีการเชื่อมโยงเรื่องของตัวเอง ชีวิตคนไข้และครอบครัวเข้าด้วยกัน เป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างยิ่ง นักศึกษามีความสนใจใคร่รู้และทีมงานก็ยินดีพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในช่วงโม่งสุดท้ายของหัวข้อนี้เป็นการสัมมนา ซึ่งใช้รูปแบบของการถอดบทเรียน นักศึกษาที่ได้ไปดูงานเป็นผู้นำเสนอเรื่องราวที่ได้ไปดูงานพร้อมทั้งสิ่งที่ได้เรียนรู้ อาจารย์มีโจทย์ชวนคิดให้เพื่อนคนอื่นๆ ในห้องช่วยกันตอบ มีนักศึกษาที่ได้ไปดูงานคอยให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าสิ่งที่เพื่อนตอบเป็นไปได้อย่างไรหรือไม่ หากต้องไปทำงานฟื้นฟูผู้พิการในชุมชน เพราะเหตุใด เป็นอีกครั้งที่บรรยากาศในการเรียนรู้เป็นไปด้วยความสนุกสนาน การช่วยกันคิดค้นวิธีที่จะทำให้เกิดการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการในชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้วิจัยได้เห็นว่ายังอยู่ในเนื้อในตัวนักศึกษาต่อมา แม้ในปีการศึกษาถัดไปที่นักศึกษากลุ่มนี้เรียนวิชากายภาพบำบัดชุมชนที่ผู้วิจัยเป็นผู้สอน ก็พบว่านักศึกษายังมีแนวคิดในเรื่องการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการในชุมชนที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนรู้มาในปีการศึกษาก่อนหน้านี้และคิดประยุกต์กับบริบทชุมชนแห่งใหม่

5.2 ความต่อเนื่องของการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบ ในกรณีของคณะฯ การดูแลผู้ป่วยเสมือนญาติ ทีมทศความรู้ความสามารถที่ตนเองมีในการดูแลผู้ป่วยเป็นสิ่งที่คณาจารย์พร้อมสอนและปฏิบัติให้ศิษย์ดูอย่างสม่ำเสมอในทุกหัวข้อ ทุกรายวิชา จนเกิดเป็นนิสัยในการดูแลผู้ป่วยของนักศึกษากายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต

“ตลอด 4 ปีที่เรียนคณะนี้ สิ่งที่ได้อยู่ในเนื้อในตัวหนูเลย คือการดูแลผู้ป่วยเสมือนญาติตัวเอง ซึ่งใครๆ หมายถึง อาจารย์ผู้คุมการฝึกปฏิบัติการทางคลินิก คนไข้ ญาติคนไข้ ก็เอ่ยปากชมและหนูก็รู้สึกได้เอง ถ้าอยากให้พวกหนูเรียนรู้อะไร อาจารย์ต้องทำการเรียนรู้ให้เห็นชัดและซ้ำๆ ต่อเนื่องเหมือนเรื่องนี้ อาจารย์จัดให้หนูเจอตั้งแต่ปีหนึ่งแล้วย้ำตลอดทุกวิชา เวลาอาจารย์พาหนูไปเจอผู้ป่วย อาจารย์ก็ทำให้หนูเห็น ทุกครั้งที่เจอผู้ป่วยแล้วมันจะเข้าไปในตัวหนูเองเหมือนเรื่องนี้”

6. ความมุ่งมั่น (Commitment) ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นสิ่งสำคัญในการนำสิ่งที่ได้รับมาสู่ใจของผู้ร่วมกระบวนการและสร้างเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสร้างแรงบันดาลใจ การเปิดโอกาสให้สัมผัสและเผชิญกับประสบการณ์ตรงที่ส่งผลกระทบต่ออย่างลึกซึ้ง อาทิ การที่คณะจัดกิจกรรมสำหรับนักศึกษาหลักสูตรปรับปรุงใหม่ปีการศึกษา 2552 ให้นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ซึ่งต้องเรียนกายวิภาคศาสตร์โดยใช้ร่างของอาจารย์ใหญ่ ระลึกถึงพระคุณของอาจารย์ใหญ่ ให้นักศึกษาทำความสะอาดโต๊ะอาจารย์ใหญ่ ห่อร่างอาจารย์ใหญ่ด้วยตัวเอง โดยสัมภาษณ์ประวัติของอาจารย์ใหญ่จากญาติรวมทั้งให้นักศึกษาเล่าเรื่องราวต่างๆ ของตนเองให้ญาติอาจารย์ใหญ่ฟัง รวมทั้งเขียนจดหมายแสดงความตั้งใจในการเรียนรู้ถึงอาจารย์ใหญ่ และจัดให้มีพิธีระลึกคุณของอาจารย์ใหญ่ก่อนการเรียนผ่านการผ่าตัดร่างอาจารย์ใหญ่ หรือ การให้นักศึกษาเขียนจดหมายถึงผู้ปกครองและสัญญาใจ แสดงความตั้งใจในการเรียนรู้ของตนหลังการทำกิจกรรม “เข้าใจตนเอง เรียนรู้ผู้อื่น” เป็นต้น

สำหรับรายวิชาที่นำกระบวนการเรียนการสอนแบบจิตตปัญญามาใช้ตลอดทั้งวิชา คือ วิชางานบริการกายภาพบำบัด PTH 181 ซึ่งเป็นวิชาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษาได้มีความเข้าใจงานบริการกายภาพบำบัด มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพกายภาพบำบัด และมีบุคลิกภาพของนักกายภาพบำบัดที่ดี วิชานี้ได้นำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษามาใช้ตั้งแต่เริ่มกระบวนการวิชา โดยจัดกิจกรรมให้นักศึกษาได้เข้าใจตนเอง เข้าใจเพื่อนและอาจารย์ เป็นกิจกรรม 3 วัน 2 คืน ที่ให้อาจารย์และนักศึกษาได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งมีการถอดบทเรียนร่วมกัน มีการศึกษาดูงานกายภาพบำบัดในสถานที่ต่างๆ รวมทั้งให้นักศึกษาได้สัมภาษณ์นักกายภาพบำบัดต้นแบบ ก่อนจะกลับมาสรุปบทเรียนว่านักกายภาพบำบัดทำงานอะไรได้บ้าง ควรมีคุณสมบัติอย่างไรบ้าง และเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้สำรวจตัวตนของตนเองว่าเหมาะกับงานกายภาพบำบัดด้านใด ก่อนจะปิดท้ายรายวิชาด้วยการจัดนิทรรศการของนักศึกษา

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทิ้งให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าใจตนเอง มีแรงบันดาลใจในตัวเองมีผลต่อความตั้งใจเรียนตลอดหลักสูตรของนักศึกษาอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอนำเสนอเรื่องราวของนักศึกษาคนหนึ่งซึ่งผู้วิจัยมีโอกาสได้สัมภาษณ์เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของนักศึกษาตลอดเวลา 4 ปีในขณะกึ่งภาพบำบัด เธออยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่ญาติพี่น้องทำงานด้านสาธารณสุขและเติบโตมาในโรงพยาบาล ตัวเธอเองไม่ยอมเรียนกายภาพบำบัดเพราะชอบด้านภาษามากกว่า แต่ไม่สามารถขจัดความต้องการของครอบครัวได้ เมื่อเธอไม่สามารถสอบเข้าเรียนพยาบาลได้ ทางบ้านจึงพามาสมัครเรียนที่คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต เธอบอกผู้วิจัยว่า “หนูไม่เคยเรียนอะไรที่ยากขนาดนี้เลย ทั้งยาก ทั้งเหนื่อย แล้วยังทำได้ไม่ดีอีก บางทีหนูก็คิดนะอาจารย์ว่าเพื่อนที่หัวดีทำไมไม่ตั้งใจเรียน จะได้เก่งๆ ไปรักษาคนไข้ให้หาย” แต่เธอก็มีความพยายามในการเรียนสูง เพื่อนๆ ต่างบอกว่าเธอขยันกว่าใครๆ ทุ่มเทกับการเรียนมาก เมื่อผู้วิจัยถามเธอว่าทำไมต้องพยายามขนาดนั้นทั้งๆ ที่ไม่ยอมเรียนเธอตอบผู้วิจัยว่า “จริงๆ หนูก็ไม่ได้รังเกียจอาชีพนี้หรอก หนูจำได้ว่าตอนปี 1 ที่เรียน 181 ที่อาจารย์พาหนูไปดูงานในชุมชนนะ ไปเจอคนไข้ที่บ้าน ไปเจอคนแก่หนูก็รู้สึกดี อยากรักษาให้หาย แต่พอมมีโอกาสรักษาคนไข้ต้นทำไม่ได้เลย รู้สึกแย่ ก็ต้องพยายามให้มากขึ้น” เมื่อถามว่า 4 ปีที่ผ่านมา เธอได้เรียนรู้อะไร เธอบอกผู้วิจัยว่า “สิ่งที่หนูได้เรียนรู้มากที่สุดจากคณะเราคือการทำให้นึกถึงใจผู้อื่น โอบอ้อมอารีกับผู้ป่วยให้มากที่สุด แต่หนูก็มีนะที่แสดงออกกับผู้ป่วยไม่ดี บางทีเราก็น้อย ก็หงุดหงิด แต่พอหนูกลับมาอยู่กับตัวเองมานั่งคิด เราไม่น่าทำอย่างนั้นเลย อีกวันหนูก็ทำตัวใหม่” เรื่องราวของนักศึกษารายนี้เป็นอีกหนึ่งผลผลิตของการสร้างแรงบันดาลใจให้นักศึกษาและจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดหลักสูตร

7. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบหลักของการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงในกลุ่มโดยเฉพาะในกลุ่มอาจารย์ที่พร้อมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีเป้าหมาย อุดมการณ์ร่วมกัน ทำให้เกิดกำลังใจในการใช้ชีวิต การเรียนการสอน มุ่งมั่นพัฒนาการเรียนการสอนไปพร้อมกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

“เราก็ทดลองทำไปก่อนอะนะ บางอย่างก็ยังไม่ได้ผล อย่างเรื่อง pathway เนี่ยก็คิดกิจกรรมขึ้นมาว่าจะทำอะไรเด็กถึงจะเข้าใจกระบวนการทำงานของสมอง ก็คิดกิจกรรมให้เด็กทำ มาเย็นต่อกัน แต่ละคนเป็นส่วนประกอบต่างๆ ของการทำงานตั้งแต่การรับรู้เรื่อยไป จนถึงการที่สมองออกคำสั่งใช้คนเยอะมาก ใช้พลังในการจัดการเรียนเยอะมาก บรรยากาศการเรียนรู้อีกสนุก แต่พอสอบเด็กทำไม่ได้ ก็กลับมาคิดกันว่าเป็นเพราะอะไร ซึ่งมันก็คล้ายกับหลายๆ เรื่อง คือตอนทำกิจกรรมก็ดูเหมือนจะดี แต่พอจะเอามาใช้ กลับใช้ไม่ได้ ก็ได้ข้อสรุปกันว่าเป็นเรื่องของการถอดบทเรียน การตั้งคำถามเพื่อสรุปบทเรียน ก็ขอเรียนรู้เรื่องนี้กันเพิ่ม”

“คือทั้งแนวคิดและกระบวนการมันดีมากแหละ แต่เหมือนเราก็ถูกบีบด้วยเวลา เนื้อหา การที่ได้ก็ต้องสอบให้ผ่านใบประกอบ เด็กต้องจบภายใน 4 ปี ทั้งที่การรับรู้ เรียนรู้ไม่เท่ากัน แรกๆ ที่ไปอบรมก็จะเป็นการไปบ่นให้วิทยากรฟัง ว่ามันไม่ได้เพราะอย่างนั้นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่พอเราเรียนรู้ไปและเข้าใจเรื่องต่างๆ ตามที่มันเป็น ก็บ่นน้อยลง พอเข้าใจมากขึ้น ก็หาทางเลือก หาทางออก ชั่งน้ำหนักว่าเราจะทำอะไร”

เมื่ออาจารย์สมาทานเอาหลักการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ทั้งในชีวิตและกระบวนการเรียนการสอน เกิดเป็นกลุ่มของคนที่สนใจเรื่องเดียวกัน เกิดการแลกเปลี่ยน ชวนคิดและชวนคุย ช่วยกันทำความเข้าใจปรากฏการณ์ จึงทำให้การออกแบบการเรียนการสอนเป็นเรื่องที่สนุก แม้ว่าหลายต่อหลายครั้งจะไม่ประสบความสำเร็จ เกิดทุกข์ขึ้นมา ก็เกิดความสนุกในการค้นหาเหตุแห่งทุกข์ เพื่อไปพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญหรือจิตตปัญญาศึกษานั้น แม้ว่าจะเป็นการจัดกระบวนการสำหรับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา แต่ในขณะเดียวกันนั้นก็เป็นการเรียนรู้ของผู้สอนไปด้วยพร้อมๆ กัน ในขณะที่ผู้สอนนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเข้ามาในวิถีของตนจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับการกระทำที่บังเกิดผลต่อผู้เรียน และยิ่งใคร่ครวญผลของการกระทำของตนอยู่เสมอ อีกทั้งยังเชื่อมโยงชีวิตตน ชีวิตผู้อื่นกับโลกนี้เข้าด้วยกัน มีปัญญาในการพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการกระทำที่ส่งผลดี โดยมีอุดมคติแห่งตนเป็นที่ตั้ง

หากจะถามว่าการจัดการเรียนการสอนแบบจิตตปัญญาศึกษาของคณะฯ สำเร็จหรือไม่ ผู้วิจัยไม่อาจใช้ตัวชี้วัดเป็นผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ เพราะนั่นย่อมไม่ใช่วิธีการประเมินที่เหมาะสม แต่หากจะใช้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอนของคณะฯ ก็แสดงให้เห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีมีการพัฒนาตนเองของทั้งผู้สอนและผู้เรียนเอง หากการศึกษา คือ นวัตกรรมและการพัฒนา การพัฒนานั้นย่อมเกิดขึ้นกับทุกคนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม และจิตตปัญญาศึกษานี้เองอาจเป็นทางออกของการศึกษาไทย การศึกษาที่ดีนั้นย่อมโอบอุ้มมนุษย์ทุกผู้ทุกนามให้ได้เรียนรู้และมีความสุขกับการเรียนรู้ร่วมกันไปตลอดชีวิต

ข้อเสนอแนะ

การจัดการศึกษาด้วยกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีมาตรฐานทั้งทางด้านวิชาการจากสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาและทางด้านวิชาชีพจากสภากายภาพบำบัดกำกับอยู่นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ร่างหลักสูตรและผู้สอนต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ทั้งเรื่องของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาและการทำงานของหน่วยงานที่กำกับติดตาม รวมทั้งกระบวนการที่เกิดขึ้นควรเป็นไปทั้งองค์คัพพพทุกรายวิชา ทุกหัวข้อ ทุกกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง หากสามารถจัดกระบวนการเช่นนั้นได้ จะนำไปสู่การสร้างบัณฑิตที่มีคุณธรรมและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

- จิรัฐกาล พงศ์ภาคเชียร. (2553). จิตตปัญญาศึกษา : การเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่. กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา.
- ธนา นิลชัยโกวิท และ อติศร จันทรสุข. (2552). ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง:
คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา. นครปฐม : ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิศิษฐ์ วังวิญญู, วิธาน ฐานะวุฒม์ และณัฐพส วังวิญญู. (2550). คู่มือกระบวนการ ศาสตร์และศิลป์ในการ
หันหน้าเข้าหากัน. กรุงเทพฯ : วังน้ำชา.